

Ue 25
SAXO
GRAMMA=
TICVS OOR

**Et for-
bløffende
monument**

Louis Moe

Langtids- holdbart værk

”Eftersom andre nationer plejer at bryste sig af deres store bedrifter og fryde sig ved mindet om deres forfædre, kunne den danske ærkebiskop Absalon, der altid selv glødede af iver efter at forherlige vores fædreland, ikke bære tanken om, at dette land skulle snydes for den form for berømmelse og eftermæle. Og da alle andre takkede nej til opgaven, blev det til, at han pålagde mig, den ringeste af sine folk, det hverv at forme danskernes bedrifter til et historisk værk og med utallige opfordringer nødte mig med min beskedne forstand til at give mig i kast med et arbejde, der oversteg mine evner.”

Sådan indledte Saxo sin kolossale og brilliant gennemarbejdede danmarkshistorie, der formentlig blev publiceret i 1208. Eller som bogen hed: *Gesta Danorum (Danernes Bedrifter)*. Omfanget, den dybtgående research og det sprogligt-retoriske niveau er aldeles forbløffende for et værk skrevet i det høje nord dengang. Saxos krønike kom på afgørende vis til at forme danskernes historiske selvforståelse – paradoksalt nok dog mere i nyere tid end i middelalderen selv.

Faktisk var det med nød og næppe, at værket

overhovedet overlevede, men da først teksten var trykt i Paris i 1514, satte den sit præg på dansk og nordisk kultur. Nogle gange støt og sikkert, andre gange i dramatiske ryk som i nationalromantikken i 1800-tallet. Vi har altså at gøre med en begivenhed uden chokeffekt i samtiden, men med en meget lang virkningshistorie.

Og værket leverer ovenikøbet materiale til aktuelle spørgsmål. Vi lever i en tid, hvor nationalstaterne i Europa befinder sig i en legitimitets- og identitetskrise, men stadig opfattes som selvfølgelig udgangspunkter for enhver diskussion om suverænitet. Her er Saxos patriotiske bog god at tænke historisk med: Var der nationalisme i middelalderen? Faktisk har et vigtigt forskningsspørgsmål netop lydt sådan i de seneste årtier. Saxos danmarkshistorie kan lægges frem som bilag 1A af forskere, der ønsker at se kontinuitet mellem nationalfølelsen i middelalderen og i moderne tid. Han promoverede uden forbehold Danmarks suverænitet, især sat op imod Det Tysk-romerske Kejserrige, og han talte ligesom andre skribenter på den tid om patria (fædrelandet) og om natio (folk). Der er dog andre forskere, der mener, at det er misvisende at tale om nationalisme i førmoderne tid.

Men mange er nok enige om, at der i senmiddelalderen (ca. 1300-1500) og i renæssancen (ca. 1350-1600) var nationale ideer, endda undertiden nationale stereotyper, som blev anvendt under mobilisering – fx i Hundredårskrigen mellem Frankrig og England (1337-1453) og endnu mere i 1500-tallet. Der er dog stadig langt til den nationale tænkning, der blev udviklet i 1700-tallet og især i den romantiske nationalisme fra omkring 1800. Og afstanden tilbage til Saxos tid er naturligvis endnu større.

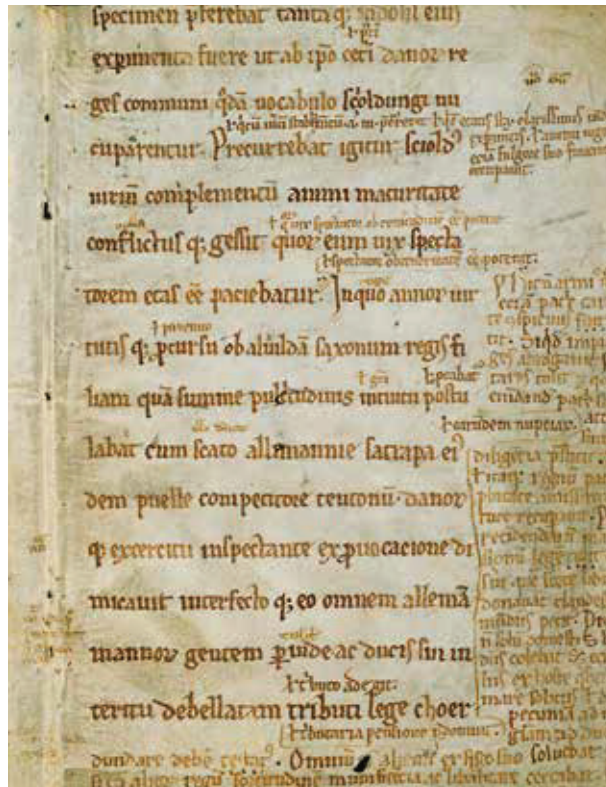
Set gennem moderne briller er der meget lidt om Danmark i værket. Er man på jagt efter national

3

Indholdsfortegnelse

Dette materiale er ophavsretsligt beskyttet og må ikke videregives.

En af de otte eksisterende sider af Saxos kladder. Her udvidede han fortællingen om kong Skjold. Egenhændige kladder fra perioden er en stor sjældenhed, og det er stadig et mysterium, hvordan Saxos arbejdseksemplar kom til den franske by Angers i løbet af 1200- eller 1300-tallet. || Det Kongelige Bibliotek

tænkning, kan man sagtens finde nedsættende bemærkninger om svenskere, russere og tyskere, selv om udenlandske helte også beundres. Men mest bemærkelsesværdig er den konstante rivalisering mellem jyder, sjællændere og skåninge. Især jyderne og skåningene er ikke til at stole på – skal vi tro sjællænderen Saxo. Ifølge Saxo grupperer befolkningerne i de tre landsdele sig ofte om forskellige stormænd og om lokale forsamlings- og lovgivningssteder. De udgør i praksis hver sit folk – mere end de er danere.

Der var faktisk kun to ting, der bandt danerne sammen: fælles krigstogter under én konge og lydighed under ærkebiskoppen af Lund som kirkeprovinsen Danmarks overhoved. Men kongemagten

Indholdsfortegnelse

Dette materiale er ophavsretligt beskyttet og må ikke videregives.

var ofte delt, og ærkebispesædet havde kun eksisteret i hundrede år – fra 1104. En national idé om et samlet Danmark blev militærpolitisk og ideologisk dikteret af meget få personer i samfundets top. Den interne fred – efter at Valdemar den Store (1131-1182) havde sejret i borgerkrigen i 1157 – var noget af en undtagelse. Hans slægt formåede nemlig at dominere, indtil Saxo skrev sit værk. Der var for en gangs skyld én konge, som kunne samle hær og flåde til ekspansion i Østersøen. Og det er selvfølgelig ikke tilfældigt, at Saxos ideer om en nation udgik netop fra ærkebiskoppen af Lund, Absalon (1128-1201), der var biskop af Roskilde fra 1158 og ærkebiskop af Lund fra 1178. Absalon var den eneste anden person i riget, som skulle tænke på hele Danmark.

Saxos bog er også gennemsyret af en aristokratisk ideologi om tapperhed og ære – dyder, som kun en meget lille del af befolkningen besad. Var man ikke godsbesidder og veludstyret kriger til hest eller højtstående gejstlig, nød man meget begrænsede rettigheder og social respekt. Saxo foragtede den lille mand og kvinde, der var æreløse personer, som ikke havde noget at gøre på stormændenes scene. Holdningen finder man i hele værket fra fortællingen i 6. bog om Hjarne – en mand af folket, som uventet og med katastrofale følger blev konge – til 15. bogs beretning om Absalons undertvingelse af de usle skånske bønder, som formastede sig til at gøre oprør i 1180-82. Ingen af disse småfolk kunne ifølge Saxo påkalde sig nogen nationalitet, der kunne give dem særlige rettigheder eller status.

De sociale holdninger deler Saxo med de fleste af sine samtidige, som efterlod sig skriftlige vidnesbyrd. Men han skiller sig ud ved den fantastisk rige og ekstremt veldisciplinerede tekst. Talent, ihærdighed og samtidens højeste uddannelse ligger bag. Hans omhyggelighed og tålmodighed kommer tyde-

ligt til syne i de fascinerende sider af Saxos kladde, der ved et lykketræf dukkede op som dækblade i en bog fra 1400-tallet på kommunebiblioteket i den franske by Angers i 1863. Bladene er nu en af Det Kongelige Biblioteks store skatte, og i de seneste 150 år har mange specialister diskuteret fragmentet. Men der er ikke tvivl: Bladene stammer fra Saxos arbejdsseksemplar. Man kan se, hvordan han tilføjede passager og foreslog alternative formuleringer til den tekst, han allerede havde skrevet. I begge tekstlag formede han sit latin efter bestemte romerske forfattere – og netop ikke de mest almindeligt kendte som Cicero eller Vergil. Det er med andre ord hans stilistiske og retoriske signatur.

Et sådant glimt fra hans arbejdsbord fortæller os også, at kompositionen af værket foregik i dialog med en over tusindårig tradition for historieskrivning – både kristen og før-kristen. Endelig får man syn for sagn om, at Saxo var perfektionist. Som sprogligt, litterært og historisk monument fra omkring 1200 er krøniken i den absolutte europæiske topklasse: formfuldendt afsluttet, konsekvent gennemkomponeret og rig på fortællinger, retoriske ideer og politiske, psykologiske og religiøse analyser.

Selv hvis man ikke har læst Saxo, har historisk interesserede formentlig en del billeder fra krøniken siddende på nethinden – måske godt hjulpet af Louis Moes tegneserieagtige illustrationer, der ofte blev gengivet i det 20. århundrede. Absalon spillede en hovedrolle i den sidste og samtidshistoriske del af det store værk. Et dramatisk højdepunkt er fortællingen om Blodgildet i Roskilde, topmødet, som fandt sted i 1157. Her mødtes de tre, der bejlede til kongetronen, Svend Grathe (1125-1157), Knud Magnussen (1129-1157) og Valdemar den Store (1131-1182). Svend havde planlagt at gøre kort proces med sine

**Både Saxo og den moderne underholdningsindustri prøver, så godt de kan, at gøre den navnkundige viking Ragnar Lodbrog til en historisk person. Her er det tv-serien *Vikings* (2013).
|| Ritzau Scanpix**

rivaler, men Valdemar blev kun såret og slap væk. Knud udåndede derimod i armene på Valdemars fosterbror Absalon, som mange år senere fortalte historien til Saxo og forklarede, at han i mørket og forvirringen først troede, at han omfavnede den døde Valdemar. Blodgildet blev indledningen til en ny epoke, for efter at have kommet sig slog Valdemar samme år Svend i den afgørende kamp om kongemagten.

Mange andre dramatiske optrin eller anekdoter fra Saxo er blevet en del af dansk historisk og litterær kultur. Det gælder fx kongesønnen Amled, som spiller vanvittig for at hævne mordet på sin far, Frode, der skaber en så paradisisk fred, at han kan lade guldringe ligge frit på alfarvej, dronning Thyra, som narrer den tyske kejser og bygger Dannevirke, Uffe hin Spage, der pludselig viser sig som en duelig

Indholdsfortegnelse

Dette materiale er ophavsretsligt beskyttet og må ikke videregives.

kriger med sværdet Skræp, den gribende Romeo og Julie-historie om Hagbard og Signe, den legendariske viking Ragnar Lodbrog (hovedperson i den populære tv-serie *Vikings*) og Knud den Stores (ca. 995-1035) mægtige nordsøimperium.

Uden Saxo?

Uden Saxos værk ville Valdemarstiden (1157-1241) næppe eksistere som begreb. Perioden ville i hvert fald ikke have så positiv en klang eller status som dansk middelalders politiske og kulturelle højdepunkt. Og der ville være meget lidt at fortælle om tidens herskere. Hovedpersonerne, Valdemar den Store og Absalon, ville næppe være andet end et par navne på en liste eller gemme sig i eksperters afhandlinger. Hvis man bruger kildekritikkens princip fra det 19. århundrede – én kilde, ingen kilde – ville der være uhyggeligt lidt tilbage at berette om Valdemartidens stormænd, konflikter, erobrings-togter, kolonisering, kirkehistorie, kulturidealer og europæiske kontakter. Det er da heller ikke den vej, moderne historikere har fulgt. Selv om vi gennem de seneste 100 års kildekritik og nyere arkæologisk forskning kan korrigere, supplere, afvise eller bekræfte Saxos oplysninger og synspunkter, sætter han stadig dagsordenen og rammefortællingen for en dybere forståelse af den tid, han levede i.

Historien består nemlig ikke bare af oplysninger og synspunkter, som kan af- eller bekræftes. Hverken på Saxos tid eller i dag. Den består også af forestillinger, billeder, associationer, følelser og begreber om hovedaktører, om steder og om begivenheder. Ja, om en hel epoke. Og her er det umuligt at slippe uden om Saxo, for han har næsten egenhændigt – eller rettere sammen med Absalon – befolket og farvet perioden for eftertiden.

Det er en sund øvelse at forestille sig, at Saxos